

Zberatelia kníh a ich knihy zo 16. storočia v knižnici Esterházyana

Book collectors and their books from the 16th century in the library Esterházyana

Dr. Edina Zvara, PhD.
JGYTF Library and Information Science Department
University of Szeged
Egyetem street 2
6722 Szeged
zedina@hung.u-szeged.hu

ZVARA, Edina. Book collectors and their books from the 16th century in the library Esterházyana. 16. storočie v zrkadle knižnej kultúry. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2012. ISBN 978-80-89388-48-6, p. 191 - 202.

Family book collection belongs to those of a few Hungarian libraries of early modern times that can be literally touched. Endeavor of many generations to establish a library resulted into one of the most significant book collections in the Kingdom of Hungary. Families of the Palatines Nikolaus Esterházi (1582 - 1645) and Paul Esterházi (1635 - 1713) were the most important book collectors in the period of early modern times. It is generally known that the Esterházi family had extensive family relationships and connections, and thus large number of books written by scientists, diplomats and church leaders are included into the Esterházi's library. In this paper, we would like to discuss these collectors and their collections: Nikolaus Oláh and the families Byethe, Listi and Turzo.

Book culture. Book collectors. Eisenstadt. Esterházi Library. Family Esterházi. Family Listi. Family Turzo. Nicolaus Oláh. Family Beythe. Francis III. Nádašdi. Zacharias Mošovský. Protestant clerics.

Významná časť právom preslávených kníh Esterháziavskej bibliotéky je dodnes zachovaná. Časť z nej sa nachádza v Zámku Esterházy v Eisenstadte (Rakúsko), časť v moskovskej knižnici (Cudzojazyčná knižnica Rudomino, Historická knižnica) a časť v ďalších domácich a zahraničných zbierkach. Keďže väčšina rodinných príslušníkov patrila medzi zberateľov kníh, teda kupovali a dedili knihy, knižnica disponuje veľkým bohatstvom. V súvislosti so zaobstarávaním kníh je potrebné vyzdvihnúť skutočnosť, že pri získavaní kníh sa nebrala do úvahy konfesijná príslušnosť. Preto, ak sa katolícka rodina rozhodla nadobudnúť zbierku nejakej protestantskej rodiny, tak to aj urobila. Príkladom toho sú Beytheovci a knihy protestantských kňazov Jána Pálfiho Kanizsaiho (Kanizsai Pálfi János) a Pavla Szabóa Ceglédiho (Ceglédi Szabó Pál). Časť z nich sa dostala do Esterháziavskej zbierky. Do tejto zbierky sa v 17. storočí dostalo aj viacero kníh z rodiny Mikuláša Esterháziho (Esterházy Miklós) (1583 – 1645), ktorý po tom, ako sa stal palatínom, získal nové kontakty a okrem toho sa jeho rodinné príbuzenstvo rozrástlo aj sobášmi a dedením. Spomedzi nich sa pozrime na niektoré osobnosti či rodiny 16. storočia.

Rodina Beytheovcov

Štefan Beythe (*Beythe István*) (1532 – 1612) bol protestantským spisovateľom, botanikom, riaditeľom školy, kazateľom a zadunajským biskupom. Bol otcom Ondreja a Imricha Beytheho. Najprv bol dvorným kňazom Bánffyovcov a neskôr Batánovcov.¹ Spolupracoval s Carolusom Clusiusom (1526 – 1609) na zostavení prvého maďarsko-latinského botanického slovníka.² Ondrej Beythe (*Beythe András*) (1564 – 1599) bol protestantským spisovateľom, botanikom a synom Štefana Beytheho (1532 – 1612). Slúžil na Batthyányovskom panstve v rakúskom Güssingu. Bol dvorným kňazom a vychovávateľom Františka Batána (Batthyány Ferenc).³ Jeho hlavným dielom je práca s názvom *Fives köniv*,⁴ (Kniha bylín – pozn. prekladateľa), v ktorej popisuje 275 rastlín. Imrich Beythe (*Beythe Imre*) (†1624) bol protestantský kazateľ v Güssingu, syn Štefana Beytheho a Ondrejov brat.⁵ Dobre poznal Batánovskú knižnicu, pretože veľakrát pomáhal svojmu pánovi, Františkovi Batánovi, zohnať jednotlivé knihy.⁶ Podobne ako jeho otec a Albert Molnár Szenci aj on mal vplyv na charakter güssingského dvora.⁷ Od roku 1987 je známa jeho kázeň o Večeri Pánovej, ktorá je prekladom diela

1 KÓSZEGHY, P. *Beythe István*, s. 373.

2 *Sirpius nomenclator Pannonicus*. Németújvár, 1583. (RMNy 536); BOBORY, D. Batthyány Boldizsár és a természettudományok, s. 65, 68; BOBORY, D. Batthyány Boldizsár és humanista köre, s. 3, 8, 11, 12.

3 TAMÁS, Z. *Beythe András*, s. 372 – 373.

4 Güssing, 1595. (RMNy 766); BOBORY, ref. 2, s. 3, 12; BOBORY, D. The Sword and the Crucible. Count Boldizsár Batthyány and Natural Philosophy in Sixteenth-Century Hungary.

5 ZVARA, E. *Beythe Imre*, s. 38 – 39.

6 KOLTAI, A. Batthyány Ádám és könyvtára, s. 86 – 87.

7 KOLTAI, ref. 6, s. 146.

Martina Mollera.⁸ Na základe dobových údajov sa dá predpokladať, že na jeho popud dal František Batán tlačiť kalendáre.⁹

Po katolizácii Adama Batána (Batthyány Ádám) dal zamknúť knihy miestnej protestantskej školy do knižnice františkánskeho kláštora. Dostali sa tam knihy kňazov ako aj školské knihy. Takto sa väčšina Beytheovských kníh zachovala v Güssingu.¹⁰ Kúpou a/alebo ako dar sa niekoľko zväzkov dostalo do zbierky¹¹ protestantských kňazov Jána Pálfiho Kanizsaiho¹² a Pavla Szabóa Ceglédliho a od nich zase ku Esterháziomcom. Pre zaujímavosť môžeme spomenúť, že vo svojich knihách viackrát používali výrazy „et amicorum“¹³ alebo „Fratrum christianorum“.¹⁴ V Esterháziavskej zbierke sa z ich kníh zachovalo osem.¹⁵

Rodina Listiovcov

Členovia rodiny Listiovcov,¹⁶ ktorá bola pôvodom zo sedmohradského mesta Sibiu, v 16. – 17. storočí plnili v Uhorsku cirkevné, vojenské a politické funkcie. Boli v kontakte s vtedajšími vplyvnými osobnosťami, významnými cirkevnými predstaviteľmi a aristokratmi. Išlo o politické, priateľské a rodinné kontakty. Ako príklad spomeňme ostrihomského arcibiskupa Mikuláša Oláha, Turzovcov, Kecskésocov, Zrínyiovcov alebo Esterháziocov. Doteraz sa v šiestich inštitúciách¹⁷ našlo od ôsmich príslušníkov tejto rodiny celkovo 45 zväzkov kníh.¹⁸

Najznámejším z Listiovcov bol Ján I. Listi (Listi I. János) (†1577), ktorý získal moc do rúk rodiny. Práve od neho sa zachovalo najviac kníh, 17 zväzkov. V mladších rokoch života slúžil na rôznych dvoroch, avšak

- 8 RMNy S 1143B »Beythe Imre [transl.]: Az Vr Christusnak szentséges vachorárol való praedicatio, mellet Martinus Mollerus bechülletes feo praedicátor nemet nyelvön irtt, abból magyar nyelvűre fordítottat, az tekéntetes és nagiságos Batthyáni Ferencz urnák ujjonnan hozót nyomtató böttüivel, mint elsőben próbájával Beythe Imre németh-Vjvári magiar praedicátor által. [Güssing], Johannes Korzenski, 1617. [18] fol. 4°« In BORSA, G. Pótlások és igazítások a „Régi Magyarországi Nyomtatványok“ első két kötetéhez VI., s. 59 – 60.
- 9 ECSEDY, V. J. Egy dunántúli református nyomda sorsa, s. 303 – 352; <Kalendárium és prognosztikon az 1620. esztendőre. Németújvár, Bernard Máté, 1619. 8°> RMNy 1196
- 10 MONOK, I. Nyugat-magyarországi olvasmányok a XVI – XVII. században, s. 58 – 59; MONOK, I. – ÖTVÖS, P. – ZVARA, E. Balthasar Batthyány und seine Bibliothek, s. 51, 60, 72, 86, 130, 143; KOLTAI, ref. 6, s. 94.
- 11 ZVARA, E. Kanizsai Pálfi János (1582 – 1641) könyvei Esterházy Pál gyűjteményében, s. 386 – 398.
- 12 ZVARA, E. Ceglédi Szabó Pál dunántúli református püspök könyvei, s. 293 – 318; SZELESTEI NAGY, L. Ceglédi Szabó Pál dunántúli református püspök könyvtárának kötetei, s. 97 – 124.
- 13 MONOK, I. „Ex libris Nicolai Bethlen et amicorum“. Az „et amicorum“ bejegyzésről és a közös könyvhasználatról, s. 271 – 272.
- 14 MONOK, ref. 13, s. 271.
- 15 ZVARA, E. Ismert könyvgyűjtők tulajdonosi bejegyzései az Esterházy-könyvtárban, s. 47 – 71.
- 16 NAGY, I. Magyarország családai czimerekkel és nemzedékrendi táblákkal, s. 144 – 147; KEMÉNY, J. A nagyköpcsenyi Listi család eredete, növekedése és hanyatlása, s. 489 – 511.
- 17 Slovenská národná knižnica v Martine; Esterházyovská knižnica v Eisenstadte a v Moskve; Národná a univerzitná knižnica v Zagrebe; Univerzitná knižnica ELTE v Budapešti, Františkánska historická knižnica v Gyöngyösi; Diecézna knižnica v Gyóri, Budapešť.
- 18 ZVARA, E. A Listi-család könyvei, s. 45 – 70; MONOK, I. A művelt arisztokrata. A magyarországi főnemesség olvasmányai a XVI – XVII. században, s. 142.

to, že v Sedmohradsku bol tajomníkom kráľovnej Izabely, nie je dokázané.¹⁹ Neskôr, spolu so svojím bratom Sebastiánom (Sebestyén) pracoval v uhorskej kancelárii vo Viedni. V roku 1555 si zobral za manželku nemanželskú dcéru svojho dobrodinca Mikuláša Oláha, Lukréciiu Oláh.²⁰ Po manželkinej smrti sa stal kňazom. Najskôr pôsobil ako vesprémsky biskup (1568), neskôr ako győrsky biskup (1572) a hlavný kancelár. Bol významným mecenášom a humanistom. Z jeho chránencov treba vyzdvihnúť vychovávateľa jeho syna Huga Blotiusa, ktorý neskôr zastával funkciu strážcu viedenskej dvorskej knižnice.²¹ Aj Listi tvoril. Známe sú viaceré jeho po latinsky písané historické práce ako aj básnické diela.²² Bol v úzkom kontakte a priateľstve s jedným z najvýznamnejších humanistických vedcov tej doby, s Jánom Sambucom (Zsámboky János), ktorý mu venoval niekoľko svojich prác.²³ Podobne aj Listi napísal pozdravnú báseň pre Sambuca.²⁴ Podľa jednej zmienky mu Sambucus venoval aj Theophilactovo dielo: „Magistro domino Joannes Listio consiliario et secretario Caesarea Maiestatis semper fratri Sambucj.“

Ostrihomský arcibiskup Mikuláš Oláh vo svojom závete zo dňa 14. septembra 1562 zanechal svoje knihy, ktoré sa uchovávali vo Viedni, Jánovi I. Listimu a synovi Jánovi II. s tým, nech si z nich povyberajú, o ktoré majú záujem a zvyšok darujú študentom v Trnave.²⁵ Knihy, resp. časť kníh Jána I. Listiho mohli zdediť členovia jeho rodiny. Ich knižnica sa pravdepodobne nachádzala v Kopčanoch (Kittsee, Rakúsko). Kráľ daroval kopčianske panstvo Listiovcom v roku 1576. V roku 1676 ho Ján IV. Listi predal Pavlovi Esterháziemu (Esterházy Pál).²⁶ Pravdepodobne vtedy, keď sa predával majetok, sa časť kníh Listiovcov a Mikuláša Oláha dostala do Esterháziavskej zbierky.

19 FAZEKAS, I. A magyar udvari kancellária leltára 1577-ből, s. 227.

20 FAZEKAS, ref. 19, s. 228.

21 FAZEKAS, ref. 19, s. 230.

22 Jeho hlavné práce sú: *Commentariolus de coronatione Maximiliani II.* 1568. 8. sept. Posonii. In KOVACHICH, Márton György. *Solennia, inauguralia serenissimorum ac potentissimorum principum utriusque sexus, qui ex augusta stirpe Habsburgo-Austriaca sacra corona apostolica in reges hungarorum, reginasque periodo tertia redimiti sunt* ... Pest: typ. Matth. Trattner, 1796; *Adnotationes Joannis Listii Episcopi Vesprimiensis in exemplari Bonfinii, quod ei Joannes Sambucus dono misit Anno 1568.* 10. Junii. In KOVACHICH, Márton György. *Scriptores rerum Hungaricarum minores.* Budae, 1798, s. 332 – 338.

23 SAMBUCUS, Johannes. *Emblemata, cum aliquot nummis antiqui operis* ... Antverpiae: ex off. Christophori Plantini, 1564. Apponyi 380; PETRONIUS. *Petronii Arbitri Massiliensis Satyrici Fragmenta, restituta et avcta, e Bibliotheca Johannis Sambuci.* Antverpiae: ex off. Christophori Plantini, 1565. RMK III. 532, Apponyi H. 386; Sambucus, Johannes, ed. *Jani Pannonii episcopi Quinqve-Eccles: illius antiquis vatibus comparandi, recentioribus certe anteposendi, quae vspiam reperiri adhuc potuerunt, omnia Opera Joannis Sambuci* ... Viennae Austriae: ex off. Caspari Stainhoferi, 1569. RMK III. 585, Apponyi H. 432; „De Te, Liszti, aki sohasem riadtál vissza a Múzsáktól, és akinek a költségen elterjednek e versek, szeretni fogsz Janus iránti buzgólkodásomért, és egyszersmind a Te rendedben levő emberekkel együtt a hazát, mely nincs még végveszedelemben, tudós iskolákkal segítsd, a tudósoknak busás és méltó jutalmat adj, hogy több olyan honfitársunk legyen, akik közérdekű dolgainkat támogatják és fölékesítik.“ – Jeho prvý preklad do maďarčiny (preložila Judit P. Vásárhelyi): Régi magyar irodalmi szöveggyűjtemény I. Humanizmus, s. 571.

24 *Epitome Rerum Vngaricarum velut per Indices descripta ... apud Mathiam Regem olim triennium Legato* ... Ed. Petrus Ransanus, Johannes Sambucus. Viennae Austriae: excud. Raphael Hofhalter, 1568. RMK III. 448, Apponyi H. 349.

25 „In domo mea Viennensi: Libros, quos hic Viennae in biblioteca mea habeo, lego Joanni Listhio et filio suo Joanni ea conditione, ut quos ex eis voluerit, pro se retineat. Alios autem studiosis Tirnaviensibus pro salute animae meae distribuat, ut ex eis discant.“ A magyar könyvkultúra múltjából: Iványi Béla cikkei és anyagyűjtése, s. 56 – 57; SZELESTEI N., L. Oláh Miklós könyvtáráról. s. 51.

26 KEMÉNY, ref. 16, s. 511.

Obr. 1
Vlastnícky záznam Jána Listiho v diele
Epistolarum Leonis decimi (Lyon, 1540)

PETRI BEM-
BI EPISTOLARVM
Leonis decimi Pont. Max.
nomine scriptarum

Libri XVI.

Placuit præterea eiusdem autoris epistolas
aliquot sanequàm doctas adnectere.

VIDELICET

Ad Longolium	III.
Ad Budæum	II.
Ad Eraſmum.	I.

Bibliotheca
C.P. Esterházy
N^o Inv. 14,806.
D/2.

LVGDVNI
Apud Theobaldum Paganum.
M. D. XL.

*Sum Joannis Listhij Transilvani
Cibinien, allatus dono Padua.*

Zachariáš Mošovský (Mossóczy Zakariás) (1542 – 1587)

Mošovský bol právnik, zberateľ kníh, humanisticky vzdelaný cirkevný hodnostár (tininský, vacovský a neskôr nitriansky biskup).²⁷ Svoju takmer tisíc zväzkovú knižnú zbierku zanechal Kecskésiovcom. Od nich sa väčšina jeho kníh dostala k jezuitom do Bratislavy a neskôr do Univerzitnej knižnice v Budapešti.²⁸ Predošlým majiteľom jednej jeho knihy bol Ján Sambucus²⁹ a ďalšia kniha sa prostredníctvom Kecskésiovcov dostala ku Györgyovi Branikovi a od neho k Esterháziomcom.³⁰

Mikuláš Oláh (Oláh Miklós) (1493 – 1568)

Humanistický cirkevný hodnostár, historik, básnik, rečník, pisateľ listov, „markantný iniciátor katolíckej obnovy, humanista európskeho formátu, významný diplomat a štátnik.“³¹ Jeho životopis je dobre známy, vyzdvihneme z neho len nasledovné udalosti: po bitke pri Moháči odprevadil manželku Ľudovíta II., Máriu, do Nizozemska. Počas svojich ciest po Európe sa zoznámil s viacerými významnými európskymi humanistami (napr. Erasmus, Nicasiaus Ellebodium, Petrus Ramus, Johannes Alexander Brassicanus, Paolo Giovio). V roku 1553 sa stal ostrihomským arcibiskupom. Krátko po svojom vymenovaní začal iniciovať, aby sa jezuiti udomácnili v Uhorsku. Došlo k tomu v roku 1561. Medzi jeho zástancov patrili traja významní historici a zberatelia kníh: František Forgáč (Forgách Ferenc), Ján Sambucus a Mikuláš Istvánffy (Istvánffy Miklós). Z nového biskupského sídla, Trnavy (Tyrnau), vybuďoval centrum cirkevného i vedeckého života.

Ako sme videli, Mikuláš Oláh sa dostal do rodiny s Listiovcami (manželka Jána I. Listoha bola arcibiskupovou dcérou). Sčasti sa aj ich knihy spolu dedili, pretože Mikuláš Oláh sa vo svojom závete zo dňa 14. septembra 1562 osobitne zmienil o svojej viedenskej a trnavskej zbierke. Svoje knihy prenechal Jánovi I. Listimu,

27 Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor. VII. Lethenyei-műgyűjtemény. s. 465 – 466.

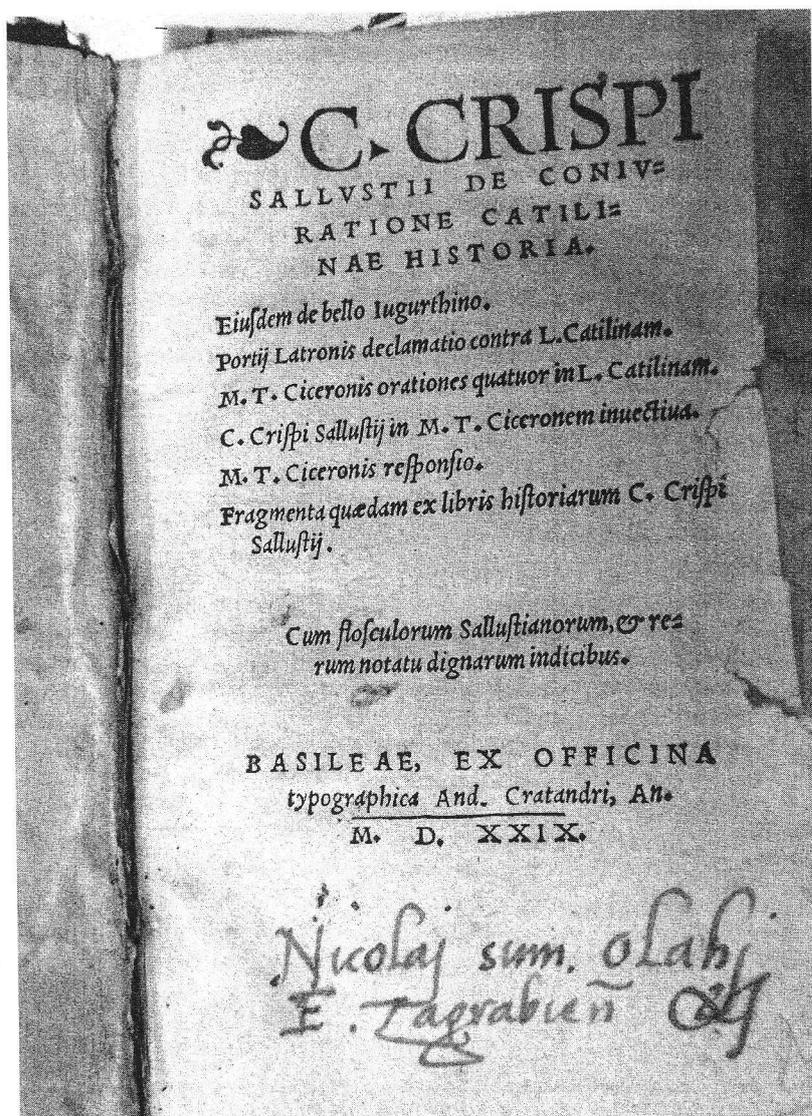
28 IVÁNYI, B. Mossóczy Zakariás könyvtára, s. 451 – 484; KOMOROVÁ, K. Knižnica Zachariáša Mošovského; PAJKOSSY, G. Ellebodium és barátai körének könyvei az Egyetemi Könyvtárban „Nicasia Ellebodium Casletani et amicorum“, s. 225 – 242; BOROSS, K. A Pozsonyi Humanista Kör könyvei az Egyetemi Könyvtár antikvagyűjteményében, s. 164.

29 GUARNA, Andreas. *Bellum grammaticale ... Certamen, quod habent inter se grammaticorum agmina, cognosces hoc vir amice libro*. Lugduni : Theobaldus Paganus, 1557. 38 s. (Coll. 1.); (Coll. 2.) TORDA, Zsigmond. *Libellus elegans Galeoti Martii de egregie, sapienter, jocose dictis ac factis Matthiae Sereniss. Ungariae regis, ad inclitum ducem Joannem eius filium ...* Viennae Austriae : Michael Zimmermann, 1563. [76] list. (RMK III. 505); (Coll. 3.) JANUS Pannonius – ZSÁMBOKY, János, op. *Jani Pannonii deinde episcopi Quinqueecclesiarum facti, illius cum omni antiquitate votis comparandi, lusus quidam, et epigrammata, nunc primum ineunta, et excusa ...* Patavii : s. typ., 1559. [31] list. 8° (RMK III. 468) – Poss.: 1) Jenae Mossouio fr(atr)is suo char(issimo) Legavit manu p(ro)pria (coll. 3. címlap r.); Joannes Sambucus d(ono) d(edit) Zachariae Mossouio (uo.) Superexlibris: N. P. – M.D.LXX.VII. Jelzet: No. 8787. Umiestnenie: Kismarton, Esterházy-könyvtár, Zimmer II. Kasten O. Regal 4.

30 HESIODUS. *Opera, quae quidem extant, omnia Graece, cum interpretatione Latina eregione ... Accessit nunc demum Hercules Scutum doctiss. carmine a Joanne Ramo conversum ...* Basileae : Joannes Oporinus, 1564. [16], 500, [32] S. 8° (VD/16 H-2683) – Poss.: 1) Gregorius Lowizanus Canonicus Nitriensis 1569. (címlap r.); 2) Jam Zach(ariae) Mossoci Prot(onota)rij Ap(ostoli)cj Lectoris Nittr(ensis). 1572. (uo.); 3) Georgij Branik mpa (uo.) Pečiatka: 14,454 B/6. Umiestnenie: Moskva, Rudomino cudzojazyčná knižnica.

31 KULCSÁR, P. Oláh Miklós, s. 301 – 303; R. VÁRKONYI, Á. Oláh Miklós, s. 256 – 260.

Obr. 2
Vlastnícky záznam Mikuláša Oláha
v diele De coniuratione Catilinae
historia (Basel, 1529)

resp. jeho synovi a študentom trnavskej školy.³² Po tom, ako Esterháziovci získali Kopčany, dostala sa k nim aj časť Listiovských kníh.³³ Je to jedna z ciest, ktorou sa knižná zbierka Esterháziovcov obohatila o knihy humanistického cirkevného hodnotára.

Druhú cestu predstavuje to, že synovcom arcibiskupa bol Mikuláš Časár Oláh (Oláh Császár Miklós). Mal dcéru Uršulu Časárovú (Császár Orsolya), ktorú si zobral za manželku František Deršfi (Dersffy Ferenc). Ich dcéru Uršulu Deršfi (Dersffy Orsolya) (1583 – 1619) si zobral za manželku palatína Mikuláš Esterházi. Uršula Deršfiová zdedila Lackenbach (Rakúsko), ktorý sa tak stal majetkom slávneho rodu – spolu s časťou kníh Mikuláša Oláha.³⁴

O tom, aká veľká bola knižnica Mikuláša Oláha, vieme podať iba približné čísla. Dnes poznáme viac ako 100 kníh. Vedelo sa, že z nich je asi 40 zväzkov v Esterháziovskej knižnici.³⁵ Vďaka najnovším výskumom je však známe, že ich je tam 68 zväzkov. Pri identifikácii kníh najviac pomohla skutočnosť, že v Eisenstadte a v Moskve sme si knihy mohli vziať do rúk.³⁶ Poznali sme rukopis, typickú farbu pera, zaužívané spôsoby písania poznámok a väzbu kníh, preto sa podarilo priradiť k známemu súboru nové a nové zväzky. K týmto skutočnostiam by ešte bolo treba pridať diela, ktoré vyšli vďaka tomu, že ich on financoval a aj tie, ktoré dostal do daru.

Rodina Turzovcov (Thurzo)

To, že knižný materiál je k dispozícii na bádanie, umožňuje upresniť viaceré tvrdenia, ktoré sa nachádzajú v odbornej literatúre. Druhá manželka Mikuláša Esterháziho (Esterházy Miklós) Kristína Ňáriová (Nyáry Krisztina) (1604 – 1641) mala zo svojho prvého manželstva dcéru Alžbetu Turzo (Thurzó Erzsébet) (1621 – 1642). Alžbetin starý otec bol dedičom palatína Juraja Turzu (Thurzó György) (1567 – 1616). Mikuláš vydal svoju dcéru Alžbetu za syna palatína Štefana (1616 – 1641), a tak „knihy pochádzajúce z Turzovho dedičstva nesmierne zväčšili Esterháziovskú Bibliothecu“.³⁷ Počas výskumu sme však našli iba dva zväzky, ktoré sa určite dajú pripísať k Turzovcom – zbierka príkladov z etiky od Andreasa Eborensisa³⁸ a zbierka zostavená z téz protestantskej univerzity, v ktorej sú zviazané aj wittenbergské rektorské prejavy Imricha

32 Adattár 11, s. 56 – 57.

33 ZVARA, ref. 18, s. 50.

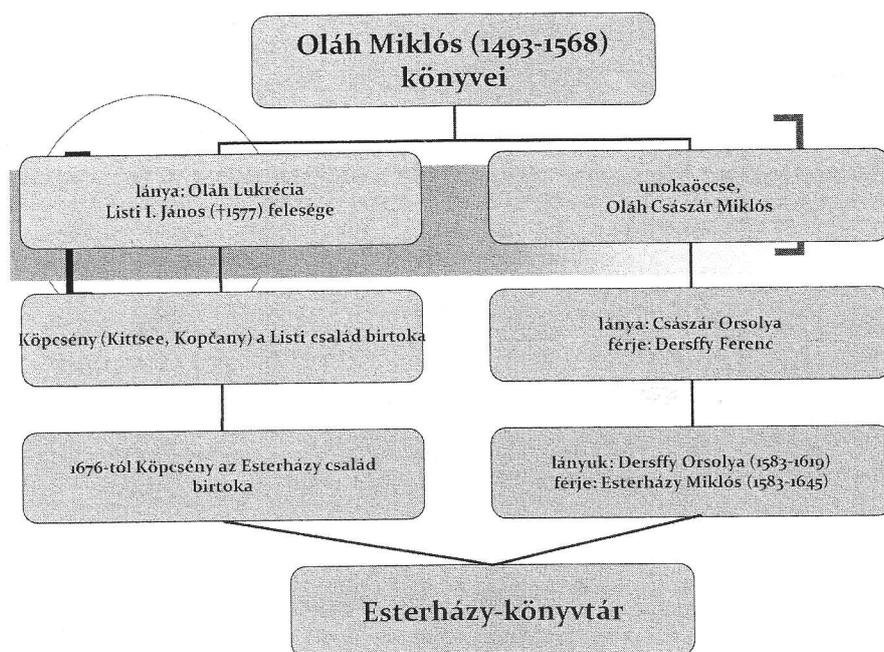
34 MONOK, ref. 18, s. 131; MONOK, I. Adalékok az Esterházy-könyvtár kialakulásának történetéhez. A Moszkvában őrzött könyvek vizsgálatának tanulságai, s. 504 – 507.

35 SZELESTEI N., ref. 25, s. 51 – 69.

36 István Mondok navštívil Moskvu trikrát a ja dvakrát.

37 KÖRNER, S. Die Bibliotheca Esterházyana in Eisenstadt und Forchtenstein, s. 115.

38 RODRIGUES Eborensis, André. *Exemplorum memorabilium cum ethnicorum, tum christianorum e quibusque probatissimis scriptoribus ... tomus posterior ... Venetiis: ad signum seminantis, 1572. [70], 2, [1000] S. 16o – ICCU – Poss.: 1) Ex libris Grego(rii) Ormankóy. Chare libelle mihi, semper peregrinator meum; 2) Sum liber Stephani Szuhay Anno domini 1617; NB. dequodam Amicissimo Mařci Bruti. Et exempla ex lib. d(omi)ni Balthasaris; D sorore D. Comitum Palatini Vng(ariae) Geor(gii) Thurzo (Gratitudo ...)* Pečať: 15,151 G/1. Dnes sa nachádza v Eisenstadte, Knižnica Esterháziovcov.

Turzu (Thurzó Imre).³⁹ Dejiny a knižný fond bohatej knižnice Juraja Turzu je podrobne prebádaný.⁴⁰ Sú nám známe palatínove exlibrisy a posesorské záznamy, avšak z nich nič nenájdeme v dodnes zachovaných knihách Esterháziavskej zbierky. Samozrejme, je možné i to, že do lackenbachskej alebo eisenstadtskej bibliotéky sa dostali aj knihy, ktoré neboli označené žiadnym vlastníckym symbolom Turzovcov, avšak

³⁹ *Rectoratus academicus, id est, orationes, quas Comes Emericus Thurzo de Arva; etc. Rector hactenus Academiae Wittebergensis etc. officii caussa publice habuit. Wittebergae: ex typ. Johannis Richteri, 1616. - RMK III. 1185 - Pečat: 15,410 H/7. Dnes uložené v Eisenstadte, Knižnica Esterháziovcov.*

⁴⁰ Najnovšie: SAKTOROVÁ, H. Turzovské knižnice. Osobné knižné zbierky a knihy dedokované členom rodu Turzovcov; SAKTOROVÁ, H. Die Bibliothek des Palatins Georg Graf Thurzó und die Familienbibliothek der Illésházy, s. 160 - 175; MONOK, ref. 18, s. 158 - 174.

ide skôr len o hypotézu. (Situácia je podobná i s knihami Františka Nádašdyho (Nádasdy Ferenc) (1625 – 1671)).

Esterháziovci svoju bohatú bibliotéku budovali v priebehu niekoľkých generácií. Patrí medzi tie zriedkavé zbierky, ktoré sa dodnes zachovali a významnú časť jej zväzkov je možné chytiť do ruky. Ako sme spomenuli na začiatku štúdie, pri zaobstarávaní kníh nehrala úlohu konfesijná príslušnosť. Kúpili si knihy aj protestantskej osoby, pretože kniha je súčasť majetku, kniha je hodnota tak z duchovného, ako aj materiálneho hľadiska. Vďaka tejto mentalite Esterháziovská knižnica zachovala knihy viacerých osôb, ktoré by sa inak boli stratili. Takto si ich však aj dnes môžeme vziať do ruky. Sú živou súčasťou nášho kultúrneho dedičstva.

Preklad: PhDr. Angelika Dončová, PhD.

Zoznam bibliografických odkazov

- A magyar könyvkultúra múltjából: Iványi Béla cikkei és anyaggyűjtése.* Ed. János Herner, István Monok. Szeged: JATE BTK, 1983. 645 s.
- BOBORY, Dóra. Batthyány Boldizsár és a természettudományok. Egy kísérletező és befogadó főúr a tizenhatodik századi Magyarországon. In *A Batthyányok évszázadai. Tudományos konferencia Körmenten.* Ed. Zoltán Nagy, Péter Móricz. Körment; Szombathely: Körment Város Önkormányzata, 2006. ISBN 963-87325-0-4, s. 65 – 72.
- BOBORY, Dóra. Batthyány Boldizsár és humanista köre. Erudíció, természettudomány és mecénatúra egy 16. századi magyar főúr életében. In *Századok*, 2005, roč. 139, č. 4, s. 923 – 945.
- BOBORY, Dóra. *The Sword and the Crucible. Count Boldizsár Batthyány and Natural Philosophy in Sixteenth-Century Hungary.* Cambridge: Cambridge Scholars Publishing, 2009. 240 s. ISBN 1-4438-0606-4.
- BOROSS, Klára. A Pozsonyi Humanista Kör könyvei az Egyetemi Könyvtár antikva-gyűjteményében. In *Az Egyetemi Könyvtár évkönyvei*, 2007, roč. 13, s. 157 – 186.
- BORSA, Gedeon. Pótlások és igazítások a „Régi Magyarországi Nyomatványok” első két kötetéhez. VI. In *Magyar Könyvszemle*, 1987, s. 59 – 60.
- ECSEDY, V. Judit. Egy dunántúli református nyomda sorsa. In *Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve*. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 1979, s. 303 – 352.
- FAZEKAS, István. A magyar udvari kancellária leltára 1577-ből. In *FONS*, 2002, roč. 9, č. 1-3, s. 227 – 247.
- IVÁNYI, Béla. Mossóczi Zakariás könyvtára. In *A magyar könyvkultúra múltjából. Iványi Béla cikkei és anyaggyűjtése.* Ed. János Herner, István Monok. Szeged: JATE Központi Könyvtár, 1983, s. 451 – 484.
- KEMÉNY, József. A nagyköpcsényi Listi család eredete, növekedése és hanyatlása. In *Új Magyar Múzeum*, 1854, roč. 4, č. 6, s. 489 – 511.
- KOLTAI, András. *Batthyány Ádám és könyvtára.* Budapest: Országos Széchényi Könyvtár, 2002. 376 s. ISBN 963-200-446-9.
- KOMOROVÁ, Klára. *Knižnica Zachariáša Mošovského.* Martin: Slovenská národná knižnica, 2009. 299 s. ISBN 978-80-89301-53-9.
- KÖRNER, Stefan. Die Bibliotheca Esterházyana in Eisenstadt und Forchtenstein. In *Blaues Blut und Druckerschwärze. Aristokratische Büchersammlungen von 1500 bis 1700.* Hrsg. Stefan Körner, Jacob Perschy. Eisenstadt: Esterházy Privatstiftung, 2006. ISBN 3-9501891-3-0, s. 111 – 148.
- KŐSZEGHY, Péter. Beythe István. In *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor. I. Aachen – Bylica.* Ed. Peter Kőszeghy. Budapest: Balassi, 2003. ISBN 963 506 539 6, s. 373.
- KULCSÁR, Péter. Oláh Miklós. In *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon VIII.* Budapest: Balassi, 2008. ISBN 978-963-506-712-1, s. 301 – 303.

- Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor. VII. Lethenyi – műgyűjtemény.* Ed. Péter Kőszeghy. Budapest : Balassi Kiadó, 2007. 495 s. ISBN 978-963-506-735-0.
- MONOK, István. *A művelt arisztokrata. A magyarországi főnemesség olvasmányai a XVI – XVII. században.* Budapest : Kossuth ; Eger : EKF, 2012. 470 s. ISBN 978-963-09-7051-8.
- MONOK, István – ÖTVÖS, Péter – ZVARA, Edina. *Balthasar Batthyány und seine Bibliothek.* Eisenstadt : [Burgenländische Landesbibliothek], 2004. 313 s. ISBN 3-901517-43-X.
- MONOK, István. „Ex libris Nicolai Bethlen et amicorum”. Az „et amicorum” bejegyzésről és a közös könyvhasználatról. In *Szolgálatomat ajánlom a 60 éves Jankovics Józsefnek (Humanizmus és gratuláció)*. Red. Tünde Császtvay, Judit Nyerges. Budapest : Balassi, 2009. ISBN 978-963-506-800-5, s. 271 – 272.
- MONOK, István. Adalékok az Esterházy-könyvtár kialakulásának történetéhez. A Moszkvában őrzött könyvek vizsgálatának tanulságai. In *Eruditio, virtus et constantia. Tanulmányok a 70 éves Bitskey István tiszteletére*. Red. Mihály Imre, Szabolcs Oláh, Tamás Fazakas Gergely, Orsolya Száraz. Debrecen : Debreceni Egyetemi Kiadó, 2011. ISBN 978-963-318-106-5, s. 504 – 507.
- MONOK, István. *Nyugat-magyarországi olvasmányok a XVI – XVII. században.* Muratáj, 2002, s. 51 – 66.
- NAGY, Iván. *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal.* Budapest : Helikon, 1987 – 1988. 6560 s.
- PAJKOSSY, Györgyné. Ellebodus és baráti körének könyvei az Egyetemi Könyvtárban „Nicasii Ellebodii Casletani et amicorum.” In *Magyar Könyvszemle*, 1983, s. 225 – 242.
- Régi magyar irodalmi szöveggyűjtemény I. Humanizmus.* Red. Pál Ács, József Jankovics, Péter Kőszeghy. Budapest : Balassi, 1998. 788 s. ISBN 963-506-142-9.
- SZELESTEI NAGY, László. Ceglédi Szabó Pál dunántúli református püspök könyvtárának kötetei. In *Adalékok a 16 – 20. századi magyar művelődéstörténethez*. Ed. István János Bálint. Budapest : Országos Széchényi Könyvtár, 1987, s. 97 – 124.
- SZELESTEI, N. László. Oláh Miklós könyvtáráról. In *Program és mítosz között : 500 éve született Oláh Miklós. Az 1993. január 9 – 10-i kolozsvári megemlékezés anyagából*. Red. Mózes Huba. Budapest : Szent István Társulat, 1994. ISBN 963-360-740-X, s. 51 – 69.
- TAMÁS, Zsuzsanna. Beythe András. In *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon. Középkor és kora újkor. I. Aachen – Bylica*. Ed. Peter Kőszeghy. Budapest : Balassi, 2003. ISBN 963 506 539 6, s. 372 – 373.
- VÁRKONYI, R. Ágnes. Oláh Miklós. In *Esztergomi érsekek 1001 – 2003*. Red. Margit Beke. Budapest : Szent István Társulat, 2003. ISBN 963-361-472-4, s. 256 – 260.
- ZVARA, E. Beythe Imre. In *Magyar Művelődéstörténeti Lexikon LX. minden kor. Ángyod térde – „Zsúpra aggnő”*. A főszerkesztő Péter Kőszeghy hatvanadik születésnapjára. Red. István Bartók, István Csörsz Rumen, József Jankovics, Géza Szentmártoni Szabó. Budapest : Balassi, 2011. ISBN 978-963-7341-89-2, s. 38 – 39.
- ZVARA, Edina. A Listi-család könyvei. In *„Apró cseppekből lesz a zápor”*. Bakonyi Géza emlékkönyv. Red. Ádám Hegyi, Melinda Simon. Szeged : Szegedi Egyetemi Kiadó ; Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, 2008. ISBN 978-963-7356-77-3, s. 45–70
- ZVARA, Edina. Ceglédi Szabó Pál dunántúli református püspök könyvei. In *Magyar Könyvszemle*, 2012, č. 3, s. 293 – 318.
- ZVARA, Edina. Ismert könyvgyűjtők tulajdonosi bejegyzései az Esterházy-könyvtárban. In *Magyar Könyvszemle*, 2011, č. 1, s. 47 – 71.
- ZVARA, Edina. Kanizsai Pálfi János (1582 – 1641) könyvei Esterházy Pál gyűjteményében. In *Magyar Könyvszemle*, 2010, č. 3. s. 386 – 398.

Büchersammler und ihre Bücher des 16. Jahrhunderts in der Bibliotheca Esterházyana Edina Zvara

Die Familiensammlung gehört unter jenen wenigen frühneugeschichtlichen ungarischen Bibliotheken, deren Bände man heutzutage auch in die Hand nehmen kann. Viele Generationen sammelten die Bibliothek, die sich im Ergebnis zu einer der bedeutendsten Büchersammlungen Ungarns entwickelte. In der frühen Neuzeit waren Palatin Nikolaus Graf Esterházy (1582 bis 1645) und Palatin Paul Herzog Esterházy (1635 bis 1713) die größten Sammler in der Familie. Bekannt sind die umfangreiche Verwandtschaft der Familie sowie die familiären Bindungen womit (auch) erklärt wird, warum so viele Bücher von Wissenschaftlern, Diplomaten und von kirchlichen Personen in die Esterházy-Bibliothek gelandet sind. Wir sprechen in dieser Studie über diese Buchsammler und ihre Bücher: über die Familie Beythe, die Familie Listi, Nikolaus Oláh, Zakariás Mossóczy und die Familie Thurzó.

Die Familie Listi

Im historischen Ungarn des 16. - 17. Jahrhunderts erfüllten die Mitglieder der Familie Listi aus Siebenbürgen (Hermannstadt) kirchliche, militärische und politische Positionen. Sie standen mit den einflussreichen Personen wie kirchlichen Würdeträgern und hohen Adelligen der Zeit in Verbindung. Diese Beziehungen hatten einen politischen oder freundlichen bzw. familiären Charakter. Als Beispiel kann man hier den Erzbischof zu Gran, Nikolaus Oláh oder die Familien Thurzó, Kecskés, Zrínyi bzw. der Esterházy hervorheben. Insgesamt wurden bis jetzt 45 Bände der acht Mitglieder der Familie in sechs Institutionen aufgefunden.

Der berühmteste Listi, der die Macht der Familie begründete, hieß János Listi I. (†1577). Von ihm sind 17 Bücherbände erhalten geblieben. Sie arbeitete - gleich wie sein Bruder Sebastian - an der ungarischen Kanzlei im Wiener Hof. Er heiratete 1555 die uneheliche Tochter (Lukrezia Oláh) seines Schirmers Nikolaus Oláh. Nach dem Tode seiner Frau wurde er Kleriker, vorher Bischof zu Wesprim (1568), nachher Bischof zu Raab (1572) und Erzkanzler. Er galt als Mäzen und Humanist, von seinen Schützlingen kann der Erzieher seines Sohnes, Hugo Blotius hervorgehoben werden, der später als Bibliothekar der Wiener Hofbibliothek fungierte. Listi war auch als Schriftsteller bekannt, er schrieb mehr lateinischsprachige historische und poetische Werke. Er hatte eine enge, sogar freundliche Beziehung zu einem der größten Humanisten der Zeit, Johannes Zsámboky, der mehrere seiner Werke Listi gewidmet hat und auch Listi schrieb auch ein Begrüßungsgedicht an Zsámboky. Laut eines Eintrags verschenkte Zsámboky Liste ein Theophilactus-Werk: „Magistro domino Joannes Listio consiliario et secretario Caesarea Maiestatis semper fratri Sambucj.“

Der Bischof zu Gran, Nikolaus Oláh, ließ in seinem Testament vom 14. September 1562 die in Wien aufbewahrten Bücher Johann Listi I und seinem Sohn Johann II. nachgelassen, unter der Bedingung, dass sie nach Belieben Bücher auswählen können, aber den Rest den Schülern in Tyrnau weitergeben. Die Bücher des Johann Listi I. oder einen Teil davon mögen die einzelnen Familienmitglieder geerbt haben. Ihre Bibliothek befand sich wahrscheinlich in Kittsee (Kopčany, Österreich). Das Gut wurde 1576 vom König der Familie Listi gegeben. Den Familienbesitz verkaufte 1676 Johann Listi IV. an Paul Esterházy. Aller Wahrscheinlichkeit nach kam zu dieser Zeit, also beim Besitzerwechsel, ein Teil der Bücher von Nikolaus Oláh und der Familie Listi in die Esterházy-Bibliothek.

16. STOROČIE
v zrkadle knižnej kultúry

Štátna vedecká knižnica v Banskej Bystrici

**16. storočie
v zrkadle knižnej
kultúry**

16th century
in the reflection of literary
culture

Zborník príspevkov

Banská Bystrica 2012